

Перелік посилань

1. Багиев Г.Л. Маркетинг: учебник для вузов / Багиев Г.Л., Тарасевич В.М., Анн Х. ; под ред. Г.Л. Багиева. — [3-е изд.]. — СПб. : Питер, 2005. — 736 с.
2. Органическая продукция «Еко-Шик» магазин органічних та натуральних продуктів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ecochic.com.ua
3. «Органік Ера» магазин органічних та натуральних продуктів харчування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.organicera.com.ua
4. «Натур бутік» магазин натуральної та органічної продукції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.natur-boutique.ua
5. «Комора» інтернет-магазин здорового харчування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.e-komora.com.ua
6. Інтернет-магазин от ТС «Копейка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://koreyka.od.ua>
7. Онлайн магазин «Метро» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://metro.zakaz.ua>
8. European statistical office [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ec.europa.eu>
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
10. FIBL and IFOAM. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organic-world.net/yearbook-2014.html>
11. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>

Стаття надійшла: 17.02.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.

УДК 338.486.2(477)

JEL Classification: L 83

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Сагалакова Н.О., к.е.н., доцент

Київський національний торговельно-економічний університет

Анотація. У статті проведено дослідження стану та основних тенденцій розвитку туристичних підприємств України на сучасному етапі. Результати роботи свідчать про існування низки проблем, головними з яких є: нестабільність податкової системи, недостатня підтримка з боку держави, відсутність сприятливих умов для розвитку туристичної галузі, в тому числі державної інвестиційної політики у сфері туризму, відсутність цілісної та комплексної системи управління і контролю за використанням туристично-рекреаційних ресурсів країни, різне відомче підпорядкування туристичних та курортно-рекреаційних ресурсів, відсутність ефективної системи захисту прав та інтересів туристів, забезпечення безпечних умов на об'єктах туристичних відвідувань та за напрямками туристичних маршрутів, нестача власних грошових коштів у туристичних підприємств, неплатоспроможність споживачів туристичних послуг, недосконалість правових актів, що регулюють туристичну діяльність, незадовільний стан інфраструктури туризму, дефіцит інвестицій, низька якість національного туристичного продукту тощо.

Для подолання виявлених проблем у розвитку туристичних підприємств України доцільно вжити таких заходів: розробити методiku комплексної оцінки туристичних ресурсів, їх класифікації та категоризації, ефективну систему маркетингу та менеджменту; забезпечити державну підтримку перспективних прикладних досліджень у туристичній галузі; удосконалювати діяльність туристичних представництв України за кордоном; досліджувати та впроваджувати прогресивний міжнародний досвід державного управління та регулювання туристичною галуззю; розробити відповідні методичні та методологічні рекомендації щодо подальшого реформування системи підготовки фахівців-менеджерів відповідного спрямування; досягти конкурентоспроможності підприємств туристичної галузі через удосконалення механізму управління витратами.

Ключові слова: туристичне підприємство, туризм, ринок туристичних послуг, туристичний бізнес, тенденції, розвиток, стан, дослідження.

CURRENT STATUS AND MAIN TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN TRAVEL COMPANIES

Nataliya Sagalakova, PhD in Economics, Assistant Professor
Kyiv National University of Trade and Economics

Annotation. *The status and the main tendencies of development of the tourist enterprises of Ukraine at the present stage are researched in article. Results of researches testify to existence of a number of problems, main from which are: instability of tax system, insufficient support from the state, lack of favorable conditions for development of tourism industry, including the state investment policy in the sphere of tourism, lack of a holistic and complex command and control system of use of tourist and recreational resources of the country, different departmental submission of tourist, resort and recreational resources, lack of effective system of protection of the rights and interests of tourists, a providing a safe environment on objects of tourist visits and on the directions of tourist routes, a lack of own funds at the tourist enterprises, insolvency of consumers of tourist services, imperfection of the legal acts regulating tourist activity, an unsatisfactory status of tourism infrastructure, deficiency of investments, poor quality of a national tourist product and so forth.*

In development of the Ukrainian tourist enterprises it is expedient to take the following measures for overcoming of the revealed problems: to create a methodology of a complex estimate of tourist resources, their classifications and a categorization, effective system of marketing and management; to provide the state support of perspective applied researches in the sphere of tourism; to improve activity of tourist offices of Ukraine abroad; to explore and implement progressive international experience of public administration and regulation by tourism industry; to develop the corresponding methodical and methodological recommendations for further reforming of system of training of management specialists of the respective direction; to reach competitiveness of the enterprises of tourism industry through improvement of the cost management mechanism.

Keywords: *tourist enterprise, tourism, market of tourist services, travel business, tendencies, development, status, research.*

Постановка проблеми. Туризм є ефективною та перспективною сферою економіки багатьох країн світу. Він сприяє диверсифікації економіки, забезпечує зростання доходів населення та підвищує рівень добробуту нації, стимулює інвестиційні вкладення, прискорює розвиток експортного потенціалу, міжнародної діяльності, суміжних галузей економіки, а також відіграє значну роль у створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення. Вплив туризму на економічний розвиток виявляється й у підвищенні ділової активності та розширенні виробництва товарів і послуг у результаті збільшення платоспроможного попиту.

В економіці України, вектор розвитку якої спрямований на активну інтеграцію у світове господарство, туристична галузь стає все більш значущою детермінантою соціально-економічного розвитку, але разом з тим за темпами свого незначного у порівнянні з іншими країнами розвитку залишає Україну на найнижчих рейтингових позиціях світового туристичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду світових та національних аспектів функціонування й розвитку туристичних підприємств приділено увагу в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, таких як Л. Агафонова, І. Антоненко, І. Балабанов, В. Бережна, М. Біркович, М. Біль, І. Благун, Е. Дж. Блейк, М. Бойко, М. Боруцак, І. Бочан, С. Бріггс, А. Виноградська, О. Волочай, А. Гаврилюк, А. Гайдук, В. Гуменюк, С. Гуткевич, Д. Джоббер, Л. Дядечко, В. Квартальнов, В. Кифяк, С. Крапива, Н. Кудла, Дж. Ланкастер, О. Любіцева, А. Мазаракі, М. Мальська, О. Мельник, С. Мельниченко, Г. Михайліченко, П. Пуцентейло, М. Рутинський, Т. Ткаченко, В. Федорченко, М. Шарко, І. Школа, Л. Шульгіна та інші. Аналіз останніх публікацій з названих питань дає змогу зробити висновок як про існування позитивних тенденцій, так і про наявність чинників, що стримують подальший розвиток туристичних підприємств.

Невирішені складові загальної проблеми. Ринок туристичних послуг потребує розробки і реалізації відповідних заходів, вирішення низки задач, головними з яких є розробка державної стратегії розвитку туризму, створення ефективної інвестиційної політики, орієнтованої на чітко визначені пріоритети, впровадження європейських стандартів надання туристичних послуг, адміністрування туристичних підприємств, підготовка кадрів, розвиток перспективних форм міжнародної та міжрегіональної співпраці.

Формулювання цілей статі. Метою даної статті є проведення дослідження стану туристичного бізнесу в Україні, аналіз тенденцій розвитку ринку попиту та пропозиції

туристичних послуг, виявлення існуючих проблем у функціонуванні та розвитку туристичних підприємств у сучасних умовах, окреслення кола заходів для їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом питанням розвитку туристичного бізнесу в Україні приділяється все більше уваги. З метою систематичного спостереження за змінами, що відбуваються на ринку туристичних послуг, Державним комітетом статистики України та його регіональними органами здійснюється інформаційно-аналітичний моніторинг, результати якого розміщуються у спеціальному статистичному бюлетені «Туристична діяльність в Україні» [1-3], що надає можливість характеризувати процеси розвитку з метою управління ринком туристичних послуг в Україні. Необхідність інформаційно-аналітичного моніторингу обумовлена тим, що виконуючи роль інструменту управління, він дозволяє відслідковувати ринкові відносини, оцінювати соціально-економічний потенціал виробників та споживачів туристичних послуг, аналізувати динаміку обсягу надання туристичних послуг і попиту на них, досліджувати ринкову кон'юнктуру, конкуренцію, динаміку цін, обсяги та структуру реалізації туристичних послуг, основні результати господарської діяльності туристичних підприємств, визначати найбільш ефективні стратегії та інструменти управління попитом на туристичні послуги, прогнозувати перспективи діяльності. Інформаційна база офіційних статистичних спостережень у сфері туристичного бізнесу, не дивлячись на її неповноту, недосконалість і недостатню порівнюваність, дозволяє провести узагальнюючу статистичну оцінку і відслідкувати тенденції в зміні стану ринку туристичних послуг України.

У табл. 1 наведено динаміку загальних показників діяльності суб'єктів туристичної діяльності України за 2011-2013 рр.

Таблиця 1 – Загальна характеристика діяльності суб'єктів туристичної діяльності України за 2011-2013 рр.

Показники	Роки:			Темпи зміни, 2013 р. у % до:	
	2011	2012	2013	2011 р.	2012 р.
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.	4793	5346	5711	119,2	106,8
у т.ч.:					
туроператори, од.	877	892	945	107,8	105,9
турагенти, од.	3512	4002	4289	122,1	107,2
суб'єкти екскурсійної діяльності, од.	404	452	477	118,1	105,5
Середньооблікова кількість штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності, осіб	14411	15558	15349	106,5	98,7
у т.ч.:					
туроператори, осіб	6080	6801	6668	109,7	98,0
турагенти, осіб,	7188	7659	7713	107,3	100,7
суб'єкти екскурсійної діяльності, осіб	1143	1098	968	84,7	88,2
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн.	4937716,0	6654877,3	6496796,6	131,6	97,6
Сума комісійних, агентських і інших винагород, тис. грн.	307497,3	414806,9	530932,3	172,7	128,0
Операційні витрати на надання туристичних послуг, тис. грн.	1436669,1	2451280,1	3928131,7	273,4	160,2

Джерело: побудовано автором на основі даних [1-5]

Кількість підприємств, що фактично займаються туристичною діяльністю (юридичні особи і фізичні особи-підприємці), у 2013 р. склала 5711 од., із яких 16,5 % склали туроператори, 75,1 % – турагенти, 8,4 % – суб'єкти екскурсійної діяльності. Порівняно з 2011 р. кількість суб'єктів туристичної діяльності у 2013 р. зросла на 19,2 %

(на 918 од.). Головною передумовою розвитку туристичних підприємств стало формування у країні відносин, що дозволяють реалізувати нові проекти у затребуваних споживачами сферах. Зростання безробіття спонукало частину працездатного населення шукати шляхи отримання доходів у сфері туризму, а зміна вимог ліцензування сприяла структуризації ринку туристичних послуг.

У зв'язку з масштабною структуризацією туристичного ринку у 2013 р. відмічено незначне зниження середньооблікової чисельності штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності на 1,3 %. У 2013 р. чисельність працівників туристичних підприємств склала 15349 осіб, що на 209 осіб менше, ніж у 2012 р.

У своїй діяльності туристичні підприємства зустрічаються з багатьма проблемами: нестабільністю податкової системи, недостатньою підтримкою з боку держави, нестачею власних грошових коштів, неплатоспроможністю споживачів туристичних послуг, недосконалістю правових актів, що регулюють туристичну діяльність, незадовільним станом інфраструктури туризму, дефіцитом інвестицій, низькою якістю українського туристичного продукту тощо.

Світовий досвід свідчить, що значимість конкретної сфери економіки зазвичай оцінюється такими показниками, як питома вага зайнятих у галузі від загальної чисельності працюючих та частка виробництва продукції (товарів, послуг) у ВВП країни.

За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), щорічно у світі здійснюється понад 1 млрд. туристичних подорожей (стійкою є тенденція до збільшення їхньої кількості), понад 52 % з яких – у межах Європи, близько 60 % усіх туристичних подорожей пов'язано з відпочинком. Більш ніж у 40 країнах світу туризм є основним джерелом надходжень до національного бюджету, а в 70 – однією з трьох його основних статей. Частка туризму в світовому експорті товарів і послуг становила близько 13 %, а у країнах ЄС – 14 %. В Іспанії частка доходів від іноземного туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів та послуг складає 35 %, на Кіпрі та в Панамі – понад 50 %. На Гаїті – більш як 70 %. Туризм формує 8 % сукупного ВВП країн ЄС і забезпечує близько 11 % їхнього економічного зростання. Кількість робочих місць у туристичній індустрії країн ЄС становить близько 12 % від загальної чисельності зайнятих [6].

У той же час прямий внесок сфери туризму України у формування ВВП країни становить 28,8 млрд. грн. (2,2 % ВВП). Тоді як у Хорватії цей показник становить 18 %, в Угорщині – 23 %, в Австрії – 30 % [6]. У 2012 р. було сплачено до бюджету 38,4 млн. грн. туристичного збору, що на 38,3 % більше, ніж у 2011 р. (27,7 млн. грн.). Обсяг послуг, що надаються вітчизняними туроператорами, у 2012 р. порівняно з 2011 р. збільшився на 21 % – у 2011 р. від надання таких послуг до бюджету надійшло 11,85 млрд. грн. [5].

У регіональному відношенні мають місце певні диспропорції у розвитку туристичного бізнесу (табл. 2). Так, найбільша кількість туристичних підприємств знаходиться у м. Києві (1345 од. або 23,6 % від їх загальної кількості), на 2-ому місці – АР Крим (529 од. або 9,3 %), на 3-ому місці – Дніпропетровська область (487 од. або 8,5 %), на 4-ому місці – Харківська область (358 од. або 6,3 %), на 5-ому місці – Донецька область (355 од. або 6,2 %), на 6-ому місці – Одеська область (302 од. або 5,3 %), на 7-ому місці – Львівська область (272 од. або 4,8 %), на 8-ому місці – Запорізька область (250 од. або 4,4 %), на 9-ому місці – Луганська область (225 од. або 3,9 %), на 10-ому місці – Київська область (134 од. або 2,3 %).

Протягом 2011-2013 рр. значно збільшилася кількість туристичних підприємств у Луганській (у 2,4 рази), Київській (у 2,1 рази), Рівненській (на 56,0 %), Запорізькій (на 50,6 %), Кіровоградській (на 40,0 %) областях, у м. Києві (на 52,0 %), м. Севастополі (на 37,0 %). У той же час зменшилася кількість суб'єктів туристичної діяльності у таких областях як Закарпатська (на 45,0 %), Сумська (на 20,3 %), Донецька (на 13,0 %), Миколаївська (на 12,8 %).

Дохід від надання туристичних послуг у 2013 р. зменшився порівняно з попереднім роком на 2,4% і становив 6496,8 млн. грн. (табл. 3).

Таблиця 2 – Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності України за регіонами у 2011-2013 рр.

Регіони	Роки:						Темпи зміни, 2013 р. у % до:	
	2011		2012		2013		2011 р.	2012 р.
	кіль-сть, од.	частка, %	кіль-сть, од.	частка, %	кіль-сть, од.	частка, %		
Україна	4793	100,0	5346	100,0	5711	100,0	119,2	106,8
АР Крим	555	11,6	540	10,1	529	9,3	95,3	98,0
Вінницька	79	1,6	87	1,6	76	1,3	96,2	87,4
Волинська	76	1,6	83	1,6	85	1,5	111,8	102,4
Дніпропетровська	397	8,3	404	7,6	487	8,5	122,7	120,5
Донецька	408	8,5	310	5,8	355	6,2	87,0	114,5
Житомирська	64	1,3	66	1,2	58	1,0	90,6	87,9
Закарпатська	149	3,1	130	2,4	82	1,4	55,0	63,1
Запорізька	166	3,5	160	3,0	250	4,4	150,6	156,3
Івано-Франківська	116	2,4	109	2,0	112	2,0	96,6	102,8
Київська	63	1,3	69	1,3	134	2,3	212,7	194,2
Кіровоградська	50	1,0	64	1,2	70	1,2	140,0	109,4
Луганська	94	2,0	87	1,6	225	3,9	239,4	258,6
Львівська	230	4,8	279	5,2	272	4,8	118,3	97,5
Миколаївська	86	1,8	72	1,3	75	1,3	87,2	104,2
Одеська	261	5,4	289	5,4	302	5,3	115,7	104,5
Полтавська	116	2,4	127	2,4	130	2,3	112,1	102,4
Рівненська	50	1,0	65	1,2	78	1,4	156,0	120,0
Сумська	74	1,5	53	1,0	59	1,0	79,7	111,3
Тернопільська	72	1,5	64	1,2	70	1,2	97,2	109,4
Харківська	296	6,2	370	6,9	358	6,3	120,9	96,8
Херсонська	82	1,7	79	1,5	69	1,2	84,1	87,3
Хмельницька	76	1,6	99	1,9	100	1,8	131,6	101,0
Черкаська	98	2,0	108	2,0	99	1,7	101,0	91,7
Чернівецька	119	2,5	141	2,6	121	2,1	101,7	85,8
Чернігівська	50	1,0	59	1,1	59	1,0	118,0	100,0
м. Київ	885	18,5	1336	25,0	1345	23,6	152,0	100,7
м. Севастополь	81	1,7	96	1,8	111	1,9	137,0	115,6

Джерело: побудовано автором на основі даних [1-5]

Таблиця 3 – Показники доходів від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизних зборів та аналогічних обов'язкових платежів) суб'єктами туристичної діяльності України за регіонами у 2011-2013 рр.

Регіони	Роки:						Темпи зміни, 2013 р. у % до:	
	2011		2012		2013		2011 р.	2012 р.
	сума, тис. грн.	частка, %	сума, тис. грн.	частка, %	сума, тис. грн.	частка, %		
Україна	4937716,0	100,0	6654877,3	100,0	6496796,6	100,0	131,6	97,6
АР Крим	541134,6	11,0	571737,5	8,6	584022,9	9,0	107,9	102,1
Вінницька	8340,6	0,2	17968,6	0,3	13242,7	0,2	158,8	73,7
Волинська	9771,5	0,2	11073,6	0,2	13115,8	0,2	134,2	118,4
Дніпропетровська	40098,5	0,8	42731,5	0,6	46083,8	0,7	114,9	107,8
Донецька	169177,8	3,4	128617,5	1,9	49757,7	0,8	29,4	38,7
Житомирська	4076,0	0,1	3637,4	0,1	4288,9	0,1	105,2	117,9
Закарпатська	12181,5	0,2	16800,8	0,3	10015,3	0,2	82,2	59,6
Запорізька	22858,6	0,5	24005,1	0,4	28721,1	0,4	125,6	119,6
Івано-Франківська	220430,2	4,5	234682,0	3,5	243893,2	3,8	110,6	103,9
Київська	17889,6	0,4	6394,9	0,1	20229,7	0,3	113,1	316,3
Кіровоградська	17649,2	0,4	12223,9	0,2	13907,9	0,2	78,8	113,8

Регіони	Роки:						Темпи зміни, 2013 р. у % до:	
	2011		2012		2013		2011 р	2012 р
	сума, тис. грн.	част- ка, %	сума, тис. грн.	част- ка, %	сума, тис. грн.	част- ка, %		
Луганська	19822,4	0,4	12468,2	0,2	30795,8	0,5	155,4	247,0
Львівська	114066,5	2,3	176725,8	2,7	228708,4	3,5	200,5	129,4
Миколаївська	35604,6	0,7	33613,5	0,5	33893,7	0,5	95,2	100,8
Одеська	102355,8	2,1	125199,6	1,9	126785,3	2,0	123,9	101,3
Полтавська	8047,4	0,2	10530,9	0,2	9954,7	0,2	123,7	94,5
Рівненська	6583,5	0,1	9427,0	0,1	6193,2	0,1	94,1	65,7
Сумська	3765,5	0,1	2687,7	0,0	4946,8	0,1	131,4	184,1
Тернопільська	5396,1	0,1	5845,0	0,1	4720,4	0,1	87,5	80,8
Харківська	54756,0	1,1	38980,9	0,6	44962,5	0,7	82,1	115,3
Херсонська	47459,3	1,0	24298,4	0,4	11188,3	0,2	23,6	46,0
Хмельницька	8920,6	0,2	9957,2	0,1	10202,7	0,2	114,4	102,5
Черкаська	7912,6	0,2	9721,2	0,1	8398,1	0,1	106,1	86,4
Чернівецька	12485,4	0,3	8304,4	0,1	10487,5	0,2	84,0	126,3
Чернігівська	2133,7	0,0	2953,4	0,0	3383,8	0,1	158,6	114,6
м. Київ	3198518,8	64,8	4806335,0	72,2	4698394,7	72,3	146,9	97,8
м. Севастополь	246279,7	5,0	307956,3	4,6	236501,7	3,6	96,0	76,8

Джерело: побудовано автором на основі даних [1-5]

Проведений аналіз доходів від надання туристичних послуг за регіонами у 2011-2013 рр. показав суттєве значення даного показника у м. Київ (72,3 % від загального доходу), АР Крим (9,0 %), Івано-Франківській області (3,8 %), м. Севастополь (3,6 %) та Львівській області (3,5 %). Дана ситуація пояснюється тим, що зазначені регіони мають розвинуту туристичну інфраструктуру, туристичний сервіс і здатні забезпечити різноманітний попит на ринку як внутрішнього, так і в'їзного туризму.

Обсяг наданих туристичних послуг у розрахунку на одне туристичне підприємство, зареєстроване у регіоні, широко варіює. У м. Києві – 3493,2 тис. грн., Івано-Франківській області – 2177,6 тис. грн., м. Севастополь – 2130,6 тис. грн., АР Крим – 1104,0 тис. грн., Львівській області – 840,8 тис. грн., Миколаївській області – 451,9 тис. грн., Одеській області – 419,8 тис. грн., Кіровоградській області – 198,7 тис. грн., Вінницькій області – 174,2 тис. грн., Херсонській області – 162,1 тис. грн. У той же час низький рівень обсягу наданих туристичних послуг у розрахунку на одне туристичне підприємство спостерігається у таких областях, як Чернігівська (57,4 тис. грн.), Луганська (63,4 тис. грн.), Тернопільська (67,4 тис. грн.), Житомирська (73,9 тис. грн.), Полтавська (76,6 тис. грн.).

Динаміка туристичних потоків останніми роками відрізняється стохастичністю процесів (рис. 1). За даними Держприкордонслужби України у 2013 р. загальна кількість в'їзних та виїзних туристів склала 48,5 млн. осіб, що на 9 % перевищує аналогічний показник у 2012 р. Слід зауважити, що кількість іноземних громадян, які відвідали Україну у 2013 р. на 0,9 млн. осіб перевищує кількість громадян України, які виїхали за кордон [4].

Зменшення кількості туристів у 2008-2009 рр. зумовлене початком світової фінансової кризи і відповідно економії коштів населенням, унаслідок зниження розміру заробітних плат та прагнення до заощаджень. Та вже з 2010 р. ситуація покращилась і кількість іноземних туристів почала зростати. Одночасно відбулося збільшення кількості вітчизняних туристів, які виїжджали за кордон, тобто збільшився відтік капіталу з України.

Але слід зазначити, що кількість туристів – громадян України, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності у 2011 р., 2012 р. та 2013 р. склала лише 4 %, 5 % та 6 % відповідно від загального туристичного потоку, зафіксованого Держприкордонслужбою України. За даними Державної служби статистики України туристичні підприємства у 2011 р. обслужили 1250 тис. осіб – громадян України, подорожуючих за кордон, у 2012 р. – 11957 тис. осіб, а у 2013 р. – 2519 тис. осіб (рис. 2).

Рисунок 1 – Динаміка туристичних потоків України у 2000-2013 рр.
Джерело: побудовано автором на основі даних [4]

Незначна частка організованого туристичного потоку пов'язана із зростанням кількості самостійно подорожуючих українців. Необхідно зазначити, що у 2010-2013 рр. відбулися зміни у структурі туристичних потоків у порівнянні з 2008-2009 рр. Так, більшість українців (у 2011 р. – 57 %, у 2012 р. – 65 %, у 2013 р. – 73 %) почали надавати перевагу подорожам за кордон, а частка внутрішнього туризму у структурі туристичних потоків постійно знижується (у 2011 р., 2012 р. та 2013 р. склала 32 %, 26 % та 20 % відповідно). У 2008 р. та 2009 р. у структурі туристичних потоків переважав внутрішній туризм – 46 % та 48 % відповідно.

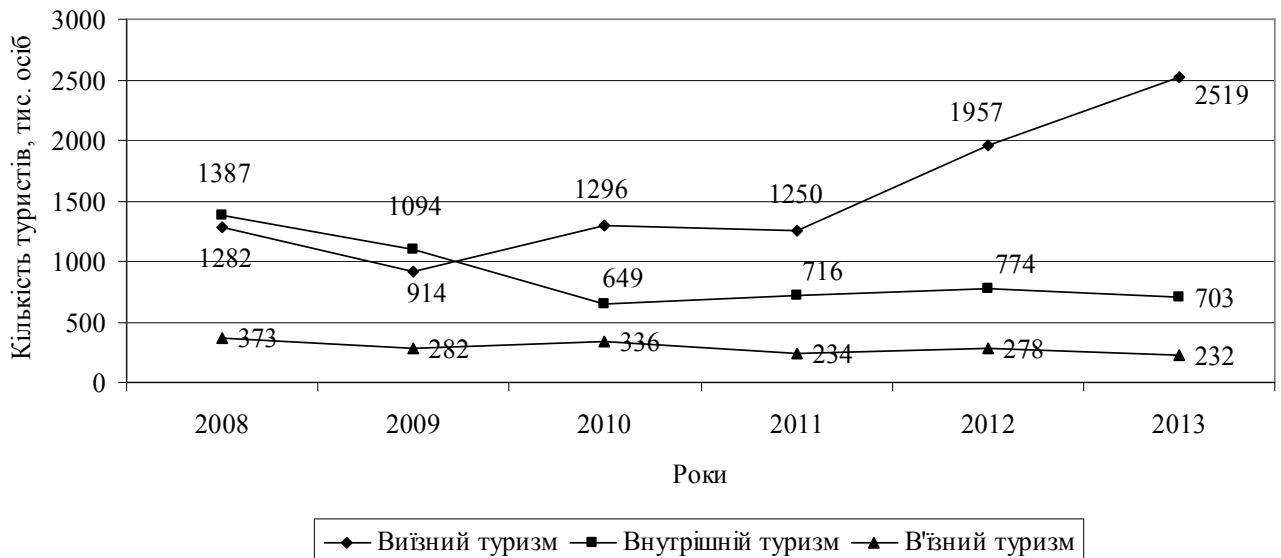

Рисунок 2 – Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності у 2008-2013 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [1-3]

Основними причинами таких змін стала низька якість національного туристичного продукту; відсутність сприятливих умов для розвитку туристичної галузі, в тому

числі державної інвестиційної політики у сфері туризму; відсутність цілісної та комплексної системи управління і контролю за використанням туристично-рекреаційних ресурсів країни, різне відомче підпорядкування туристичних та курортно-рекреаційних ресурсів; відсутність ефективної системи захисту прав та інтересів туристів, забезпечення безпечних умов на об'єктах туристичних відвідувань та за напрямками туристичних маршрутів тощо. З точки зору державних інтересів доцільним є розвиток в'їзного туризму, як одного із джерел зростання валютних надходжень.

У структурі виїзних туристичних потоків за метою поїздки майже 94 % українців виїжджають за кордон з метою відпочинку, 2,4 % – у службових цілях або на навчання та тільки 0,1 % з метою лікування. Структура внутрішніх туристичних потоків за метою поїздки у 2011-2012 рр. відповідала світовим тенденціям. У 2013 р. майже 63 % споживачів подорожували з метою відпочинку, 18 % – з діловою метою та 12 % – з метою лікування [5].

Оскільки більшість українців подорожують з метою відпочинку, слід зазначити, що за результатами дослідження «GFK Ukraine» [7] 37 % українців планують свою відпустку самостійно, приблизно 12 % користуються послугами турагентств, а переважна більшість з них (понад 50 %) готові скористатися як послугами туристичного агентства, так і відправитися в самостійно організовану подорож .

За географічними напрямками туристичні потоки майже не зазнали змін. Як і у попередніх роках, українці подорожували до Туреччини (42 %), Єгипту (28 %), Греції (3 %), Болгарії (2 %), ОАЕ (1,7 %). До України приїздили переважно з Росії (44 %), США (10 %), Білорусії (5 %), Німеччини (4 %), Великої Британії (3,6 %). Найбільша чисельність відвідувань у 2013 р. спостерігається у м. Києві, АР Крим та Івано-Франківській області. Зокрема, м. Київ посідає 1 місце по всім основним показникам, крім кількості обслуговуваних екскурсантів – 2 місце та внутрішніх туристів – 4 місце. АР Крим займає 2 місце за всіма показниками, крім кількості виїзних туристів – 17 місце та внутрішніх туристів – 3 місце. Івано-Франківська область займає 1 місце за показниками: кількість обслуговуваних екскурсантів та внутрішніх туристів [5].

Наступним чинником, що необхідно врахувати, досліджуючи тенденції розвитку туристичних підприємств України, є зайнятість у туризмі [8]. У побудові конкурентоспроможної туристичної сфери головна роль належить високоінтелектуальному людському капіталу та інноваціям, без яких неможливе інтелектуальне суспільство. Все більше вчених визнає верховенство знань, творчої ініціативи працівників в усіх сферах діяльності. На жаль, серед загальної кількості працівників нашої країни поки що тільки 21 % є кваліфікованими, тоді як в Японії – 72 %, Німеччині – 56 %, США – 43 % [9]. Тому подальшого реформування потребує і система підготовки фахівців-менеджерів відповідного спрямування з метою забезпечення реальних можливостей зростання конкурентоспроможності туристичної галузі на національному і міжнародному рівнях.

Важливим негативним чинником зайнятості у туристичній сфері є сезонність, це призводить до періодичного характеру зайнятості її працівників, що, в свою чергу, провокує втрати кваліфікованого персоналу [10]. Так, зайнятість безпосередньо у туризмі має нестабільний характер, але в цілому зберігає показник 1,2-1,3 % від загальної кількості працюючих протягом досліджуваного періоду. Тоді, якщо розрахувати ці показники з урахуванням суміжних галузей, отримаємо 7,2 % (1471,1 тис. осіб) у 2005 р. і 14,9 % (1571,5 тис. осіб,) у 2008 р. У 2009 р. кризові явища стали причиною скорочень у туристичній сфері і показник кількості працівників знизився до 1257,3 тис. осіб. Аналізуючи показники зайнятості у туризмі, можна дійти висновку, що його внесок у загальнонаціональний ринок зайнятості населення незначний, у той же самий час туризм є чинником, що акумулює створення нових робочих місць у суміжних галузях [11].

Наведені вище чинники впливають на діяльність туристичних підприємств, про що свідчать і останні дані Державної служби туризму і курортів України. Проведений аналіз основних фінансово-економічних показників діяльності туристичних підприємств дозволив виявити наступні зміни: у 2013 р. витрати, пов'язані з наданням туристичних послуг зросли в 1,3 рази, причому значну частку їх займають витрати туристів, що виїжджали за кордон, на 9 % зросли витрати резидентів України. Динаміка частки витрат на послуги сторонніх організацій суб'єктів туристичної діяльності України показує зростання витрат з 2009 р. по 2013 р. [1-3]. Все це свідчить про підвищення вартості туристичних продуктів, а відповідно і витрат, що їх формують. Основною причиною цього є відсутність цілісної системи обліково-аналітичного забезпечення управління витратами туристичних підприємств.

Висновок. Таким чином, проаналізувавши стан та тенденції розвитку туристичних підприємств України, можна зробити наступні висновки:

– фінансово-економічна криза сприяла зниженню темпів розвитку ринку туристичних послуг тільки у 2009 р. На світовому ринку відбулося зменшення кількості міжнародних туристів та доходів країн від туризму. За даними Державного комітету статистики України на вітчизняному ринку туристичних послуг також відбулося зниження кількості подорожуючих туристів. Починаючи з 2010 р. відновлюється темп зростання туристичного бізнесу;

– відбулися зміни у структурі організованих туристичних потоків. З 2010 р. переважна частка українців виїжджала на відпочинок за кордон;

– існує тенденція до збільшення кількості туристичних агентств, що сприяє загостренню конкурентної боротьби між ними. З 2012 р. почала зростати кількість туроператорів (945 підприємств у 2013 р.).

На наш погляд, для більш ефективного розвитку туризму в Україні необхідно вжити наступних заходів:

– розробити методичку комплексної оцінки туристичних ресурсів, їх класифікації та категоризації, ефективну систему маркетингу та менеджменту;

– забезпечити державну підтримку перспективних прикладних досліджень у туристичній галузі;

– удосконалювати діяльність туристичних представництв України за кордоном;

– досліджувати та впроваджувати прогресивний міжнародний досвід державного управління та регулювання галузю;

– розробити відповідні методичні та методологічні рекомендації щодо подальшого реформування системи підготовки фахівців-менеджерів відповідного спрямування;

– досягти конкурентоспроможності підприємств туристичної галузі через вдосконалення механізму управління витратами.

Реалізація цих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності використання національного туристичного потенціалу, зростанню конкурентоспроможності туристичних підприємств та збільшенню надходжень до бюджету, скороченню рівня безробіття в регіонах, залученню реальних інвестицій в будівництво курортних об'єктів України.

Перелік посилань.

1. Туристична діяльність в Україні у 2011 році : стат. бюл. / відп. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 76 с.

2. Туристична діяльність в Україні у 2012 році : стат. бюл. / відп. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 272 с.

3. Туристична діяльність в Україні у 2013 році : стат. бюл. / відп. за вип. І. В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 272 с.

4. Державний комітет статистики України. Офіційний веб-сервер. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Державне агентство України з туризму та курортів. Офіційний веб-сервер. – Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua>.

6. Соловійов Д. І. Аналіз тенденцій розвитку туристичної сфери України та науково-методичні напрями вдосконалення її державного регулювання / Д. І. Соловійов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – №1(9). – С. 70-73.

7. Товариство споживчих досліджень «GFK Ukraine». Офіційний веб-сервер. – Режим доступу : <http://www.gfk.ua>.

8. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : монографія / за ред. А. А. Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2010. – 596 с.

9. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу : навч. посіб. / Л. П. Дядечко. – К. : ЦУЛ, 2007. – 224 с.

10. Гуткевич С. О. Проблеми діяльності підприємств туристичної сфери і шляхи їх розв'язання / С. О. Гуткевич, Л. А. Дяченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 63-70.

11. Трегулова І. П. Туристична діяльність в Україні: проблеми й тенденції розвитку / І. П. Трегулова // Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Серія: Економічні науки. – 2007. – № 3. – С. 119-124.

Стаття надійшла: 15.03.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.